ВЪЗПРИЕМАНЕТО НА БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ПЕСНИ В НАЧАЛНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЕТАП ПОСРЕДСТВОМ ВОКАЛНАТА ДЕМОНСТРАЦИЯ НА УЧИТЕЛЯ

Ана Б. Стефанова

THE PERCEPTION OF BULGARIAN FOLK SONGS IN PRIMARY EDUCATIONAL STAGE THROUGH THE VOCAL DEMONSTRATION OF THE TEACHER

Ana B. Stefanova

ABSTRACT: This paper presents some perspectives on the perception of Bulgarian folk songs, part of the musical activities in the primary educational stage. It examines the main historical periods related to the presence of the Bulgarian folk songs and singing in music classes, as well as the current state of primary music education, which has changed after the adoption of the new law on preschool and school education in 2016. The text includes a questionnaire survey study that aims to ascertain how songs (Bulgarian folk songs in particular) from the school repertoire are perceived in music lessons. The results visualize some problems that still wait for their pedagogical and scientific solutions.

KEYWORDS: Primary school, music education, singing, Bulgarian folklore song, questionnaire survey.

МЕТОДОЛОГИЯ

Обект на разработката е възприемането на българските народни песни в часа по музика в началния образователен етап. **Предмет** на изследването са начините за възприемане на българските народни песни в часа по музика в началния образователен етап. **Цел** на настоящата разработка е да анализира резултатите от анкетно проучване, осъществено сред 30 български ученици, касаещи начините за възприемане на българските народни песни и ролята на учителя по музика като техен интерпретатор в началния образователен етап.

ВЪВЕДЕНИЕ

През 1890 г. е съставена първата подробна програма по пеене – „Програма за държавните и общински мъжки и девически училища“, според която „в началния курс се изучават по слух училищни и народни песни“ (Чаушева, 2023, стр. 24). Оттогава насам са се правили промени, но българските учени, част от които в годините са Георги Байданов, Добри Христов, Асен Диамандиев, Манол Тодоров, Лиляна Витанова, Генчо Гайтанджиев, Пенка Минчева и редица други, считат, че българският музикален фолклор в частност песента трябва задължително да присъства в музикалното възпитание и образование в българските училища. Между 70-те и 80-те години на XX в. в България се извършват реформи, базирани на решенията на експертни комисии, които са пропити от желанието народните

песни от различните музикалнодиалектни области да заемат своето достойно място в масовото музикално възпитание“ (Чаушева, 2023, стр. 32).

„Другите две важни реформи по отношение на общото музикално образование са извършени през 1981 г., когато предметът „пеене и музика“ се преобразува в „музика“ и през 2000 г., когато се въвеждат държавните образователни изисквания“ (Чаушева, 2023, стр. 35).

Една от последните фундаментални промени, които оказват влияние и по отношение на училищното музикално образование и възпитание, е новоприетият Закон за предучилищното и училищното образование – ЗПУО (последно изм. и доп. в ДВ., бр. 26 от 27.03.2025 г.). На база разпоредбите, посочени в него, се осъществяват някои промени, свързани с основното и средното образование, както и такива по отношение на основния подход в обучението – компетентностния. В урока по музика са обособени три основни музикални дейности: изпълнение, възприемане и съчиняване на музика – творческа дейност (Минчева, 1994, стр. 77).

Пенка Минчева счита, че „макар и сравнително пасивна, перцептивната дейност практически е най-необходимата музикално-естетическа дейност: през целия си живот човек е заобиколен от музикална среда, а това налага най-общо две основни изисквания: а) изработена способност за ориентиране и подбор; б) осигуряване на умение да се слуша с „разбиране“, т.е. музиката да се разбира така, че творбата да въздейства максимално върху слушателя. Ето защо тази дейност се включва във всеки урок по музика още от I клас“ (Минчева, 1994, стр. 87).

„Всъщност първоначалното, сетивното възприемане на едно художествено произведение е основа за процеса на по-нататъшното негово усвояване, осмисляне и осъзнаване. От вниманието зависят степента на осъзнаване на едно произведение, така и силата на неговото преживяване. Те, от своя страна, влияят на психическия процес на усвояване на знания. В тази връзка в обучението по музика в училище важна роля и задача има самият учител по предмета“ (Спасова, 2019, стр. 12). И Цветанка Коловска, и Нели Спасова споделят убеждението, че **възприемането е една от основните дейности в българското общообразователно училище**, а от нея зависи развитието на учениците – психологичното, емоционалното и музикално-естетическото.

В нястоящото проучване се обръща специално внимание на ролята на учителя по музика в началния образователен етап, който е бил, е и ще бъде основният инструмент, от който зависи музикалното възпитание на подрастващите (особено в началния етап). Благодарение на учителя си те ще формират знания, умения, отношения и опит, на база на които ще изградят своите бъдещи социално-емоционални и художественотворчески търсения. Според Цв. Коловска възприемането развива специалните способности у учениците. Една от тези специални способности е и възприемането на училищния песенен материал, част от който са и български народно-песенни образци. **Преподаването именно на тези образци е от изключителна важност за изграждането на културната идентичност на децата**, а

запазването и предаването на песенната традиция към бъдещите поколения е от ключово значение за съхраняването на народната ни памет като българи.

Основна роля при възприемането на музика играе и емоционалността на субектите. Както пише и Славка Петкова-Марчевска: „три са основните компонента, които участват във възприемането на музика: **слухов, емоционален и интелектуален** (Петкова-Марчевска, 2004). „По своята същност музиката е начин на общуване между хората и днес, в условията на съвременната глобализация, универсалността ѝ като средство за общуване е неоспорима. В този смисъл както и да наречем музикалната информация, винаги ще търсим нейната съдържателна страна. Преимуществено изучаване на технологичната страна на музикалното изкуство като че ли все повече предполага обръщане и към съдържателните му параметри. **Това се налага и от необходимостта за развитие на емоционалните и интелектуалните процеси на личността**“ (Марчева, 2009, стр. 41). Ето защо емоционалността, бидейки един от основните компоненти, от които зависи процесът на възприемането на музика, е от изключително значение и при демонстрирането на даден песенен образец в часа по музика. От нея се определят и резултатите, които ще се генерират у учениците първо на душевно (психологическо) равнище, а впоследствие – и на изпълнителско ниво. Погледнато през призмата на всяка от дейностите, които са част от музикалното възпитание на малките ученици, съвременните учители по музика следва да притежават многопластови компетентности и запас от иновативни подходи, свързани с редица фундаментални знания и умения. Това споделя и Пенка Марчева: „Овладяването на образователното съдържание, предпоставено от учебните програми, е невъзможно, ако не е подкрепено от компетентностите на учителите и мотивацията на учениците“ (Марчева, 2022, стр. 100).

Настоящата разработка има за цел да проучи и анализира начините на възприемане на българските народно-песенни образци в часа по музика през началния образователен етап. Тя по никакъв начин не цели да критикува качеството на работа на учителите, а по-скоро поставя акцент върху определящата им роля като „живи инструменти“, които следва да притежават базисни умения за изпълнение на фолклорния песенен материал, който е част от учебното съдържание. **Учителите не носят пряката вина за негативните тенденции при преподаването (най-вече вокалното взаимодействие на учителите с децата – възприемане/изпълнение) на български народни песни в началното училище. Тези тенденции са следствие от известни пропуски в програмите на педагогическите специалности във ВУЗ-овете, както и липсата на добре целенасочена работа с българската народно-певческа традиция.**

Начините за възприемане на музика в началния образователен етап са два – посредством възпроизваждане на аудиозапис или посредством вокална демонстрация от страна на учителя. Тук правим важната уговорка, че **текстът няма за цел да въведе идеята, че учителят по музика в началното училище трябва да притежава виртуозни вокално-технически умения**, присъщи за академичните народни изпълнители. Идеята е да се заложи на усвояването на съвсем **базови вокални умения**, но свързани с българската фолклорна

традиция, на **по-задълбочени познания** и на **позитивно отношение** към традиционната ни култура.

Тези три компонента са ключови за успешното възприемане на песенен образец, осъществен чрез вокална демонстрация и творческа беседа с малките ученици. Ако повече подрастващи имат възможността да се докоснат до пеещи учители по музика, от една страна, ще се постигне развитие и обогатяване на персоналните им музикални/вокални таланти и заложби, а от друга страна, цялостно ще се повиши ефективността от обучението в началния образователен етап. Както неведнъж споделя Пенка Минчева: „песента може да се покаже и чрез механичен запис, но не се препоръчва особено при малките ученици“ (Минчева, 1994, стр. 8).

КАКВИ СА ИЗИСКВАНИЯТА ЗА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ПО УЧЕБНИЯ ПРЕДМЕТ „МУЗИКА“ В НАЧАЛНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЕТАП?

Според съответната наредба на МОН учебното съдържание в часа по музика в началния образователен етап (от I до IV клас) се характеризира със специфични цели на обучение, а именно: „Изграждане на умения в областта на основните видове музикални дейности – изпълнение, слушане и импровизация; овладяване на основни знания и умения във връзка със същността на музиката и социалната ѝ роля; създаване на условия за разгръщане на личностните музикални заложби и интереси; създаване на предпоставки учениците да изпитват радост от общуването с музиката и провокиране на тяхната артистичност и въображение; създаване на условия за изява на толерантно избирателно отношение към явления от различни типове и видове музика и от различни музикални култури и способност за мотивиране на личните музикални предпочитания“ (Наредба №5/30.11.2015 г.).

„Осъществяването на такъв комплексен по своята същност учебен процес по музика е регламентирано от учебните програми, предназначени за училищното образование, чието съдържание е разпределено в теми. Те, от своя страна, предполагат формиране на компетентности, които са очакван резултат от образователния процес в края на учебната година и овладяване на понятиен апарат. В схематичен вид тази връзка изглежда по следния начин: **Образователно съдържание; Теми; Компетентности като очакван резултат от обучението; Нови понятия**“ (Марчева, 2022, стр. 96).

„Учебното съдържание от I до IV клас е ангажирано с изграждането на базисните знания и компетентности, които са натрупани в процеса на обучението през четирите години. Те са свързани с различните аспекти на музикалното изкуство и с изграждането на музикално-изпълнителски, музикално-аналитични, познавателни, социални и други компетентности у ученика“ (Учебни програми I – IV клас). Темите, свързани с **„Пеене на песни“** и **„Слушане на музика“**, са включени в обучението по музика и през четирите години на началния образователен етап.

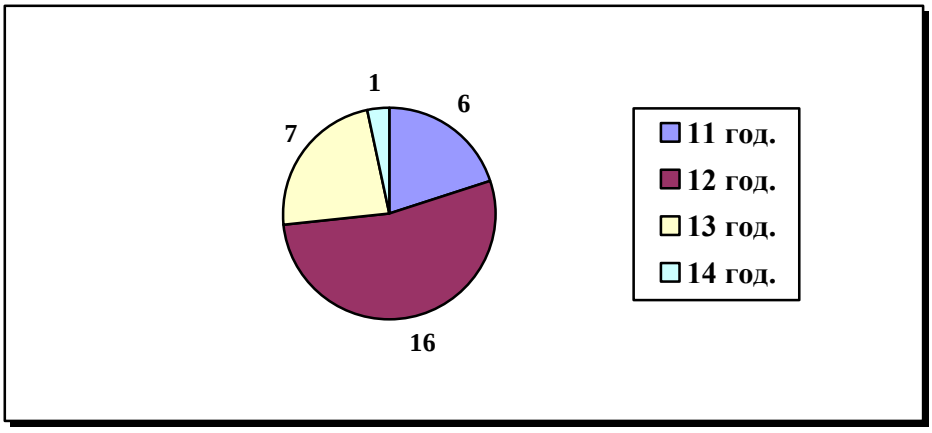
Според упоменатото в учебната програма за II клас, базирайки се на песенния материал, „учениците развиват своите изпълнителски умения чрез пеенето на песни, част от учебното съдържание“ (Учебна програма за II клас).

„Очертан е широк спектър на педагогическо взаимодействие както по отношение на типично музикални компетентности, така и на личностни – социални, емоционални, познавателни“ (Марчева, 2022, стр. 79). Част от носещите силна емоционалност теми е темата за българската фолклорна музика и обредност. „В учебното съдържание за III клас са заложени 11 теми, част от които е и възприемането на красотата и разнообразието на българската фолклорна музика и обредност“ (Учебна програма за III клас). „В учебната програма за IV клас продължава надграждането на въведената в III клас тема за фолклорна музика и обредност в България в посока формиране на интерес към самобитната музикална култура на различните етнически групи в България“ (Учебна програма за IV клас).

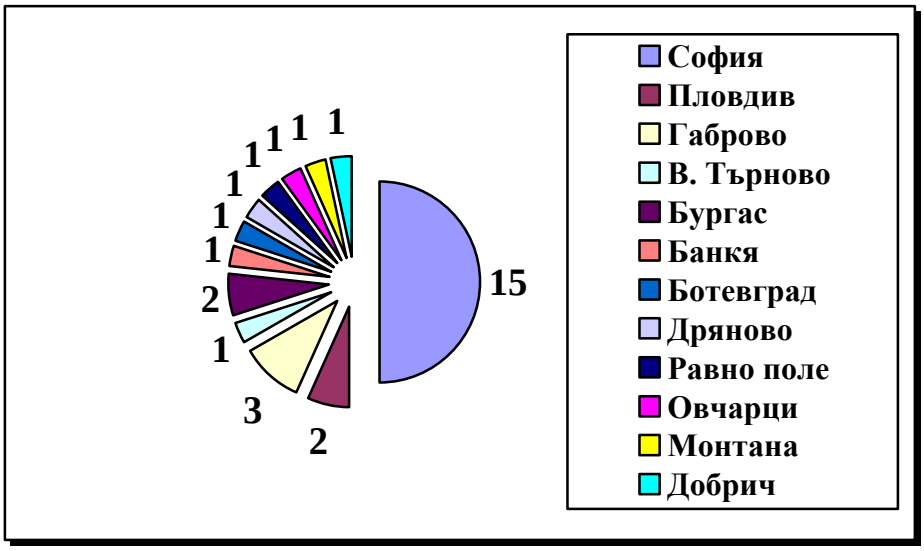
Проблемът с мястото и ролята на възприемането на песенни образци от училищния репертоар (частта с български народни песни), както и присъствието на фолклорната музика и обредност в III и IV клас (което отново е свързано с възприемане на фолклорни образци, част от съответните обредни практики) до голяма степен провокира провеждането на изложеното по-долу анкетно проучване.

АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ АНКЕТНОТО ПРОУЧВАНЕ

Анкетното проучване се проведе на 01.07.2025 г. и обхвана 30 ученици, завършили началния образователен етап. Основната част от анкетираните ученици са част от спортен лагер, който по това време се провеждаше на територията на к.к. Албена. Успоредно със спортния лагер протече и летен лагер за обучение по българско народно пеене за двойки изпълнители – деца и възрастни. Това създаде отлични условия за провеждането на анкетно проучване, което даде начална представа за начините на възприемане на българските народни песни – част от учебното съдържание в началния образователен етап. Базирайки се на етичните правила и норми, децата не посочват свои имена и инициали. **Единствената изисквана лична информация е за възрастта и населеното място, в което се обучават.**

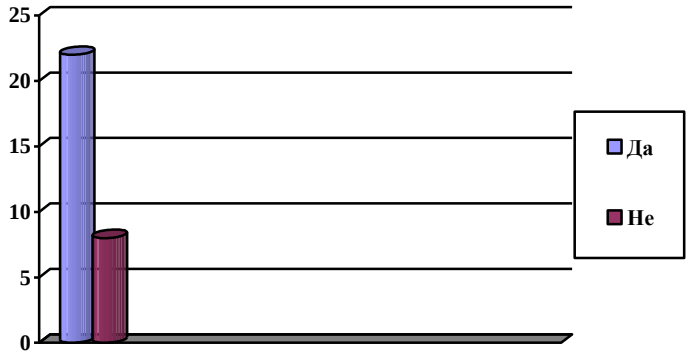
Фиг. 1. *Възраст на анкетираните ученици*

Фиг. 2. *Населени места, в които живеят анкетираните ученици*

В анкетното проучване бяха обособени четири въпроса. Два от тях са свързани с възприемането на българските народни песни в началния образователен етап, а другите два – с българските народни песни в семейна среда в периода до завършване на началния образователен етап.

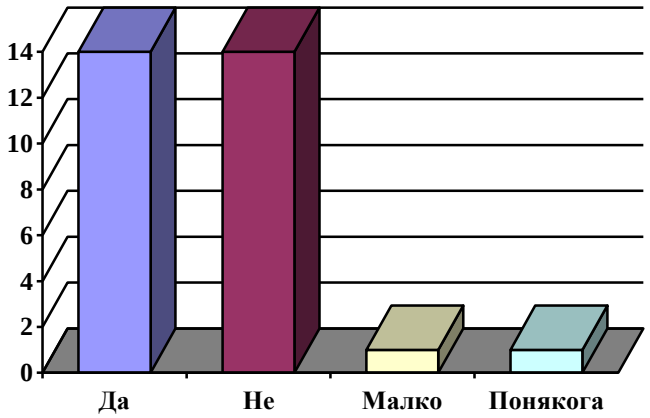
На въпроса „По време на обучението ви по музика от I до IV клас изучавахте ли български народни песни?“ положителен отговор са дали 22 участници, а отрицателен – 8.

Фиг. 3. *По време на обучението ви по музика от I до IV клас изучавахте ли български народни песни?*

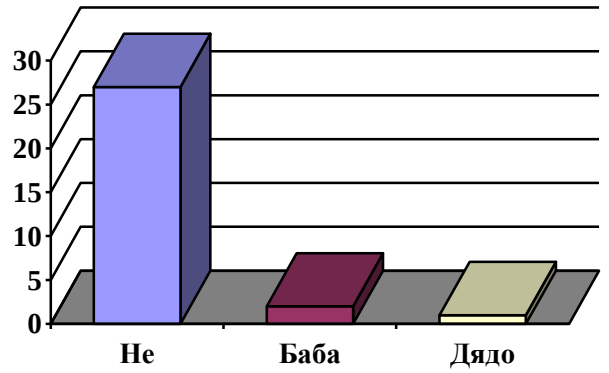
Запитани „По време на обучението ви по музика от I до IV клас учителите пееха ли ви народни песни?“ положителен отговор са дали 14

участници, отрицателен също толкова, един е отговорил – „малко“ и един – „понякога“.

Фиг. 4. *По време на обучението ви по музика от I до IV клас учителите пееха ли ви народни песни?*

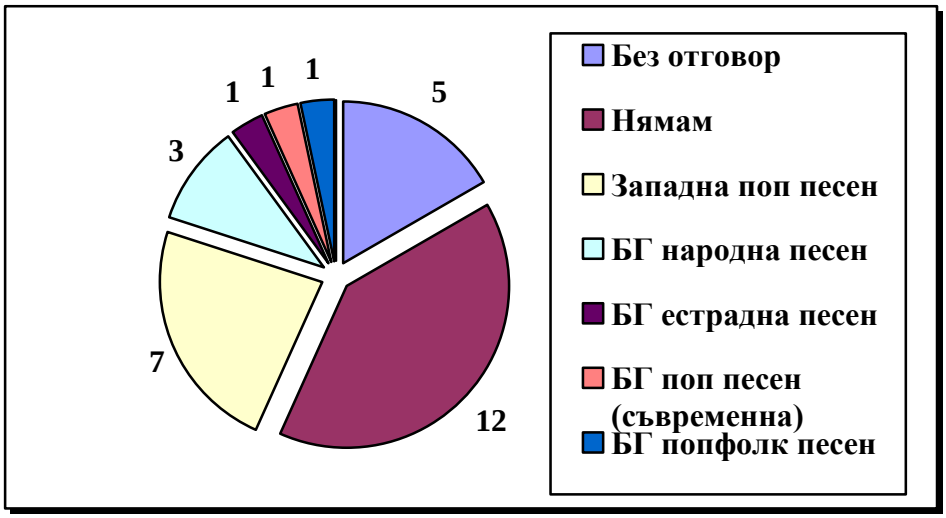
На третия въпрос „До завършването на IV клас имали ли сте роднини, които да пеят български народни песни?“, 27 от участниците са дали отрицателен отговор, двама са отговорили с „баба“ и един е отговорил „дядо“.

Фиг. 5. *До завършването на IV клас имали ли сте роднини, които да пеят български народни песни?*

На четвъртия въпрос „Коя е любимата ви песен в момента?“, 5 от участниците са оставили празни отговори, 12 нямат любима песен, 7 посочват като любима западна популярна песен, 3 посочват като любима българска народна песен, един посочва за свой фаворит емблематична българска

естрадна песен, един – съвременна българска популярна песен и един – българска поп фолк песен.

Фиг. 6. *Коя е любимата ви песен в момента?*

ИЗВОДИ

Анкетното проучване е осъществено върху принципа на стратифицираната случайна извадка. Броят на участниците не е голям (30), но е достатъчен за целите на конкретното проучване. Редно е да се отбележи, че освен от столицата много от участниците (половината) са от други населени места. В бъдеще би могло да се планира и по-мащабна анкета, която да препотвърди заключенията от настоящото проучване.

От резултатите става ясно, че **малките ученици изучават български народни песни като част от учебното съдържание на съответния образователен етап**. Интересни и важни са резултатите, свързани с въпроса дали учителите демонстрират с гласовете си тези народни песни. Половината от анкетираните дават положителен отговор, но останалите отговарят отрицателно, а двама – „малко“ и „понякога“. Тези резултати подсказват, че **тенденците по отношение на вокална демонстрация на песенния материал е ориентирана в посока избягване/заместване на живото вокално изпълнение с демонстрация посредством аудиозапис.** Резултатите дават основание да допуснем, че се генерира липса на добре систематизирана и етапизирана вокално-педагогическа технология, касаеща възприемането на песенния материал (в контекста на разработката – народнопесенния материал) в часовете по музика.

По отношение на възприемането на български народни песни (през периода на разглеждания образователен етап) в семейството, т.е. информално, **27 от 30 участници посочват, че не са възприемали народни песни в семейството си.** Това осветлява проблем, който ще започне да се превръща в

тенденция, рефлектираща върху музикално-културното развитие на учениците в следващите образователни етапи.

Липсата на пеещи учители в тази ранна училищна възраст, както и липсата на пеещи родители и роднини в семейната среда ще отвори една културно-образователна и социално-емоционална празнина, която ще ощети подрастващите и ще попречи на формирането на възприятия и усещания за принадлежност към българската традиционната култура, бит и памет. Това се вижда ясно и от резултатите, генерирани от отговорите на последния въпрос, при който **повече от 1/3 от анкетираните участници нямат любима песен, 5 не са изразили мнение, 7 предпочитат западните поп песни и едва 3 от анкетираните заявяват предпочитание към българската народна песен.**

Началният образователен етап е изключително важен както при формиране на музикално-образователните и културно-емоционалните възприятия, така и по отношение на изграждане на музикалния вкус у подрастващите. „Промените в образованието днес са предпоставени от необходимостта от креативност. В образованието един от аспектите на тази концепция е свързан с личността на учителя и намира израз в: новото разбиране за ролята на учителя в образователния процес; развиване на компетентностите на учителя да избира подходящите методи на обучение – нови, нестандартни, стимулиращи потенциала на обучаваните“ (Коловска, 2022, стр. 83-84).

Вярвам, че резултатите от подобни проучвания са важен индикатор при изграждането на полезни иновативни практики и модели, които в бъдеще да послужат за цялостното подобряване на съвременното обучение по музика. Именно тези резултати насочиха вниманието ми към процеса по разработване на иновативни музикални в частност вокални педагогически технологии, на база на които **студентите от висшите училища да бъдат въвеждани и устойчиво образовани (не само теоретично, но и практически) по отношение на вокално-техническите си умения, свързани с училищния песенен репертоар, част от който са и българските народни песни.** Добре подготвените и мотивирани студенти ще бъдат иновативни и креативни бъдещи учители по музика.

БЛАГОДАРНОСТИ

Изказвам своята признателност към Георги Захариев, треньор и основател на Campionia, София, както и към родителите на участниците в лагера „Пеещо огледало“, които се съгласиха техните деца да бъдат включени в анкетата.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

БОРИСОВА, М., 2010. *Децата и фолклорът.* Пловдив: Имеон.

КОЛОВСКА, Ц., 2022. *Нови методи на музикално възпитание и обучение и интегрирането им в подготовката на бъдещите учители по музика*. Пловдив: Изд. АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“.

МАРЧЕВА, П., 2009. *Символът през погледа на педагога.* София: Авангард Прима ООД.

МАРЧЕВА, П., 2022. *За някои аспекти на музикалнообразователния процес в българското училище – традиции и съвременност.* Пловдив: Астарта.

МИНЧЕВА, П., 1994. *Музикалното възпитание в общообразователното училище.* София: Просвета. МОН – РУО, София-град, 2025. Закон за предучилищното и училищното образование (обн. ДВ, бр. 79 от 13.10.2015 г., в сила от 01.08.2016 г., последно изм. и доп. в ДВ. бр. 26 от 27.03.2025 г.). Достъпно на: https://ruo-sofia-grad.com/wp-content/uploads/2025/04/22_0.pdf [прегледано на 2025-07-22].

МОН, 2019. Компетентностен подход – в помощ на педагогическите специалисти. Достъпно на: https://www.mon.bg/obshto-obrazovanie/
kompetentnosten-podhod/kompetentnosten-podhod-2/[прегледано на 2025-07-22].

МОН, 2023. Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка, в сила от 08.12.2015 г. (последно изм. и доп. в ДВ. бр. 75 от 01.09.2023). Достъпно на: https://www.mon.bg/nfs/2023/09/nrdb5-2015_oop_izm092023_27092023.pdf [прегледано на 2025-07-27].

МОН, 2023. Учебни програми по музика от I до IV клас, утвърдени със Заповед № РД09-1857 от 17.12.2015 г., изменена и допълнена със Заповед № РД09-3561 от 16.12.2020 г. и Заповед № РД09-3711/ 15.11.2023 г. (публ. 29.11.2023 г.):

ПЕТКОВА-МАРЧЕВСКА, С., 2006. Стратегии за формиране и развитие на способността за пълноценно възприемане на музика. В: *Педагогически алманах,* т. 14, кн. 1, 92 – 101. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“.

СПАСОВА, Н., 2019. *Възприемане, музика, движение.* Пловдив: Имеон.

СТОЯНОВА, Г., 1985. *Певческата култура на учениците.* София: Народна просвета.

ЧАУШЕВА, В., 2023. *Мястото на българския песенен фолклор в слуховото развитие на подрастващите.* София: Марс 09 ЕООД.

Учебна програма по музика за I клас – общообразователна подготовка (приложение № 4 към т. 4). Достъпно на: https://www.mon.bg/nfs/2023/11/ up_i_music.pdf [прегледано на 2025-07-27].

Учебна програма по музика за II клас – общообразователна подготовка (приложение № 10 към т. 10). Достъпно на: https://www.mon.bg/nfs/2023/11/
up_ii_music.pdf [прегледано на 2025-07-27].

Учебна програма по музика за III клас – общообразователна подготовка (приложение № 12 към т. 12). Достъпно на: https://www.mon.bg/nfs/2023/11/
up_iii_music.pdf [прегледано на 2025-07-27].

Учебна програма по музика за IV клас – общообразователна подготовка (приложение № 12 към т. 12). Достъпно на: https://www.mon.bg/nfs/2023/11/up_iv_music.pdf [прегледано на 2025-07-27].

гл. ас. д-р Ана Борисова Стефанова
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
Педагогически факултет
катедра „Музика“
e-mail: a.borisova@ts.uni-vt.bg;
anaborisova2017@gmail.com